

Danijela Tamše

**Lev Centrih: Marksistična formacija: Zgodovina ideoloških aparatov komunističnega gibanja 20. stoletja. Ljubljana: Založba /*cf., Oranžna zbirka, 2011.
376 strani (ISBN 978-961-257-037-8), 23 EUR**

Marksistična formacija? Še eno v seriji del, ki počivajo na neštetokrat preigranih ideoloških sporih, tako značilnih za Slovenijo vsaj od osamosvojitvenega leta naprej? Ne. Delo zgodovinarja in sociologa Leva Centriha je vse prej kot to: je temeljita in neizprosna deskriptivna in analitična študija vloge, ki so jo v nekem času in prostoru, natančneje v dvajsetem stoletju na območjih današnje Slovenije ter nekdanjih Jugoslavije in Sovjetske zveze, igrali marksizem, ideologija in realni poskusi udejanjanja komunizma.

Kot poudarja sam avtor (glej Uvod), gre za študijo, ki prouči družbene in politične razmere, ki so v danem zgodovinskem trenutku vplivale na strategije mišljenja in transformiranja sveta, še danes pa ostajajo predmet polemik in akademskih bojev na področju proizvodnje določene vednosti oziroma že kar »resnice«. V problematiko zgodovine kot nikoli objektivne in vedno politične prakse proizvodnje te resnice nas avtor vpelje v prvem poglavju, v katerem tematizira probleme zgodovinopisja kot znanosti, še posebej pa slovenskega zgodovinopisja, ko pride do vprašanja druge svetovne vojne, in ki bi ga kot obvezno čtivo morali predpisati vsem osnovno- in srednješolskim učiteljem zgodovine, ki skladno z učnimi načrti zgodovino prepogosto reducirajo na ponavljanje dejstev, ki njihove učence uverijo, da je zgodovina objektivna veda.

V nadaljevanju dela nas avtor seznanja z zgodovinskimi dejstvi in »formacijami«, ki naj bi zarisale politični in ideološki zemljevid, ki šele omogoča razumevanje dogajanja v prvi polovici dvajsetega stoletja v Sloveniji. Kako pri tem razume pojem formacije, lahko vidimo v njegovi definiciji marksistične formacije, ki je »struktura, s katero je mogoče misliti najrazličnejša branja določenih tekstov; samo v okviru te strukture je mogoče nekaterim tekstom podeliti ali odreči predikat marksizma« (str. 215). Verjetno največja kvaliteta dela, ki izhaja ravno iz definiranja elementov, ki tvorijo formacijo, je doživeto risanje atmosfere omenjenega časa in prostora, kar avtor stori skozi izjemno natančno, poglobljeno in kritično študijo – v katero je bilo gotovo vložena toliko truda in energije kot v redko katero drugo idejno podobno študijo v Sloveniji –, ki nam šele omogoča potopitev v ta čas in prostor ter drugačno razumevanje dogajanja. Tako na primer četrto poglavje začne z vprašanjem *Kaj se je zgodilo leta 1941?*, ki ga vzame smrtno resno: v tem poglavju se ukvarja s številnimi dimenzijami političnega in življenja slehernikov v tistem in naslednjih letih. Vse od mednarodnih povezav Kraljevine Jugoslavije do notranjih konfliktov, od novic in ostalih zapisov v takratnem tisku do posledic, ki jih je s sabo nosila okupacija, od gospodarske prakse kreditnih zadrug do vloge regulativnih hranilnic in bank, od vpliva, ki ga je imelo marksistično razumevanje razredov na narodnoosvobodilni boj, do vloge, ki jo je imela tako imenovana socialna doktrina političnega katolicizma v Dravski banovini – Centrih ne izpušča ničesar. Le nekaj primerov navedkov, ki kažejo na bogatost analize: »V Dravski banovini je bilo v drugi polovici 30-ih let okoli petsto kreditnih zadrug, v katerih je bilo včlanjenih 15 odstotkov vsega prebivalstva; manj pa so se uveljavile splošne kmetijske nabavne zadruge, v katerih je bilo včlanjenih samo 5 odstotkov kmetov« (str. 125); »Toda iz popisa prebivalstva iz leta 1931 je razvidno, da kar 20 odstotkov kmetij ni omogočalo preživetja kmečkim gospodinjstvom, katerih člani so bili vedno pogosteje prisiljeni iskati dohodke v nekmetijskih dejavnostih. Sedeminpetdeset odstotkov vseh posesti je bilo namreč manjših od 5 ha, le dober 1 odstotek pa jih je bilo večjih od 50 hektarjev, med njimi pa jih velika večina ni obsegala nad 100 ha« (str. 154); »Pri kom so se kmetje zadolževali?« (str. 157).

Ima pa delo tudi svoje pomanjkljivosti, ki verjetno v največji meri izhajajo ravno iz te natančnosti analize: ta namreč s sabo prinese kopico gradiva in največji izziv za pisca postane na tej točki oblikovanje do potankosti izdelanega načrta besedila, tj. temeljit premislek o takšni organizaciji pridobljenega gradiva, ki bo omogočila njegovo ubeseditev, ne da bi privedla do redukcij. Centrih gotovo ni reducirjal in gradivo je dobro ubesedil, težava je v tem, da ga je ubesedil pretrgano. Z drugimi besedami: če avtor pravi, da »je glavni cilj našega dela izdelati zemljevid, ki bi jasno začrtal meje med različnimi tematikami in problematikami, katerih minimalni skupni imenovalec je ta, da nam nekaj pripovedujejo o vlogi vednosti v zgodovinskih procesih; tj. revolucionarnih in kontrarevolucionalnih režimih, v katerih ljudje kot neposredni producenti, misleci, agenti politike (itn.) posegajo v svet, v katerem živijo, in ga s tem, vede ali nevede, tudi spreminjajo. Takega zemljevida na koncu ni mogoče definirati nikakor drugače kot (nove) zgodovinske naracije« (str. 331), potem se bojimo, da je ta svoj cilj izpolnil le deloma, saj samo besedilo, ki naj bo izhodiščna točka za grajenje te nove naracije, nima dovolj dobro elaboriranega lastnega zemljevida, po katerem bi se med branjem lahko gibali in se ob tem počutili udobno. Menimo namreč, da je nujna konsistentnost: če želimo definirati nov zemljevid, ki bo temelj nove naracije, potem tega ne moremo storiti drugače kot skozi proces njegovega definiranja skozi sam zemljevid, saj je to struktura, ki mapiranje sploh omogoči – če smo kritični do dosedanje metode, potem je ne moremo uporabiti, da bi gradili novo. Za oblikovanje nove metode potrebujemo – morda nekoliko paradoksalno – to novo metodo samo. Z zemljevidom pa v mislih nimamo za družboslovne raziskave tako značilnega osrednjega raziskovalnega vprašanja, ki bi predstavljalo korenine drevesa, iz katerega poganja vse ostalo in ki pogosto deluje po načelu črne luknje. Takšno delo ga v tej obliki niti ne more imeti: vendar to še ne pomeni – kar je nenazadnje tudi teza samega avtorja –, da ne more zgraditi konceptualnega in idejnega rizomatskega zemljevida, ki naj bo izjemno produktiven – ne le za bralca, temveč tudi za avtorja samega, saj mu omogoča nenehne reorganizacije, s tem pa grajenje novih stičnosti. Zdi se, da je avtor v resnici vložil izjemno veliko truda v grajenje takšnega zemljevida, bojimo se samo, da je namesto krajev na enem zemljevidu označeval kraje na (vsaj šestih, kolikor poglavij ima delo) različnih zemljevidih, ki se sicer sekajo v tridimenzionalnem prostoru, a pri tem ne vstopajo v proces vzajemne transformacije, da bi skupaj gradili nov zemljevid – naracijo. Tako na primer avtor v zadnjem poglavju obravnava ideološke prijeme literarnih in širše umetniških praks, v analizo katerih vključi vse od *Solarisa* Tarkovskega do Cevčevega *Kruha*, vendar poglavje v zaključku izzveni brez prave navezave na do tedaj povedano.

Delu torej ob neverjetno podrobni analizi ter drznosti in pogumu pri vzpostavljanju novih razmerij med dejstvi, interpretacijami in »resnicami«, ki so na zavidljivi ravni, manjka veličasten zaključek z ognjemetom, ki ga slišijo vsi. Nastavkov za to je v knjigi nemalo, a žal ostanejo samo nastavki – delu tako manjka vezivo, ki bi ne le sestavilo poglavja v bralcu (ki ima občutek, da bere skup daljših prispevkov zbornika enega avtorja na skupno tematiko) prijazno monografijo, ampak bi zares zgradilo močno in odmevno novo naracijo, ki bi morda utegnila imeti tudi resnične družbene in politične učinke, ki bi prešli ozek krog strokovnjakov specialistov. Če govorimo o času in prostoru, v katerem živimo, so ti želeni učinki jasni: dovolj imamo stare zgodovinske naracije naše tako imenovane polpretekle zgodovine, kakor novinarji, institucionalna politika in redukcioniistični diskurz resentimenta praviloma označujejo čas od konca druge svetovne vojne pa do osamosvojitve Slovenije. Naj bo naše izhodišče Centrihova Marksistična formacija.